

Jūlijs Madernieks lūdz vārdu

TEKSTS ILZE ŽEIVATE, MG. ART

Kultūras ministrijas ēkā Rīgā, Krišjāņa Valdemāra ielā 11a, iepriekšējā gada decembrī tika pabeigti kaminzāles restaurācijas darbi, un par to vēstīja 2016. gada 13. decembrī «Arhitektoniskās izpētes grupas» mājaslapā ievietotais raksts, kas atzīmēja: «Darbu laikā atklātie līdz tam nezināmās apdares fragmenti pagarināja darbu termiņu, tomēr rezultātā restaurēti un eksponēti nozīmīgi latviešu profesionālās lietišķās mākslas liecinieki. Jaunatklātā apdare attiecināma uz laiku, kad ēkā 1920. gados atradusies Ārlietu ministrijas rezidence, un, iespējams, saistāma ar Jūlija Madernieka vārdu. [...] Restaurējot esošo telpas panelējumu un demontējot iebūvētos krēslus, uz sienas zem sekundāra pārkrāsojuma tika atrasti vecāki dekoratīva sienu krāsojuma fragmenti ar koloristiski un ornamentāli bagātīgu ornamentu nacionālā romantisma stilistikā. Sienas cokola daļā iluzora, zaļpelēkā toni ar

gaišāku ornamentu krāsota drapērija, kas stūros veido falti. Virs tā vairākos aktīvos toņos (dzeltens, sarkans, melns) krāsots ierāmēts paklājveida raksts. Bija redzams, ka krāsojums turpinās arī aiz nedemontētajiem paneļiem. Visticamāk, ka šīs apdares autors ir viens no latviešu profesionālās lietišķās mākslas pamatlicējiem Jūlijs Madernieks (1870–1955). To apliecina vēsturiskā informācija par mākslinieka darbību Ārlietu ministrijā 1920. gados. Minētais fakts ir ļoti nozīmīgs kultūrvēsturisks atklājums gan kā konkrētās telpas vēsturiskais interjers, gan kā ievērojamā mākslinieka radošās darbības līdz šim nezināms paraugs.»¹ «Būvuzņēmuma Restaurators» mājaslapā tā paša gada 8. decembrī publicēts raksts² ar fotogrāfijām un sensacionāla rakstura paziņojumu: «Latvijas Republikas Kultūras ministrijas telpās atjaunoti unikāli Jūlija Madernieka pagājušā gadsimta sākuma dekoratīvā krāsojuma fragmenti.» Drīz pēc

tam – 2017. gada februārī – Latvijas Būvzinieņu savienības izdevumā «Būvzinieris»³ tiek publicēts vērienīgs un fotogrāfijām bagāts raksts ar jaunatklātā gleznojuma fotogrāfiju uz vāka: «Kultūras ministrijas kaminzālē atjaunoti nacionālā romantisma stila pamatlicēja mākslinieka Jūlija Madernieka dekoratīvā krāsojuma fragmenti.» Maderniekam – latviešu interjera mākslas un dizaina pamatlicējam, nacionālā romantisma un art déco stila pionierim Latvijas mākslā, sava laika asākajam latviešu kultūras un mākslas kritiķim – Latvijas kultūra un «nacionāli ipatnēja māksla» (paša Madernieka termins) bija visas viņa garās dzīves vadmotīvs un dzinējspēks. Un varbūt tieši tāpēc «viņa» sienas gleznojuma pieteikšanās nav nejauša. Jūlijs Madernieks grib atkal lūgt vārdu! «Stilu – ipatnību nevar pielipināt, nedz piesavināties, mehāniski kopējot un kompilējot citu ieguvumus. [...] Tam visam organiski

Kultūras ministrijas kaminzālē atsegtie sienu gleznojumi. Foto: Jānis Riņķis, «Būvuzņēmums Restaurators».

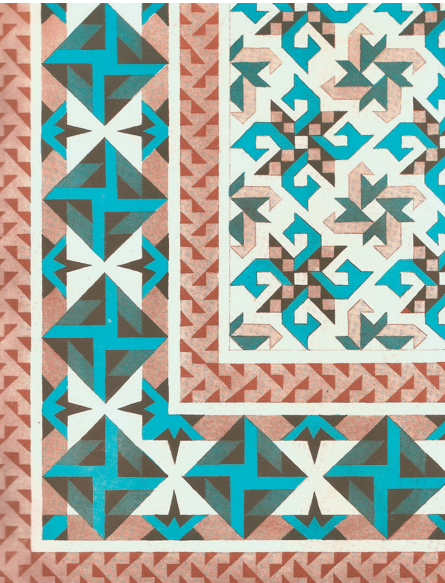
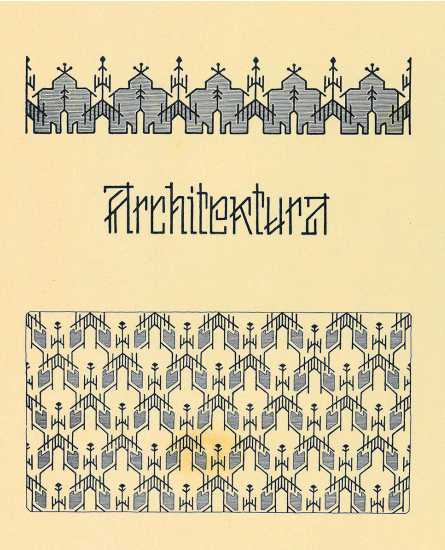
Kultūras ministrijas kaminzālē restaurētais sienu gleznojums. Foto: Jānis Riņķis, «Būvuzņēmums Restaurators».

Jūlija Madernieka rakstu paraugi no viņa krājuma «Raksti», 1930.

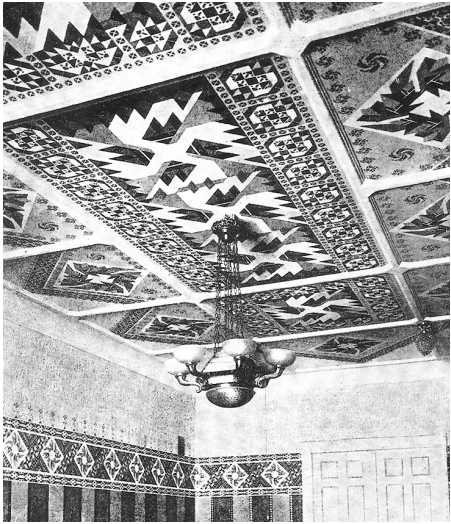
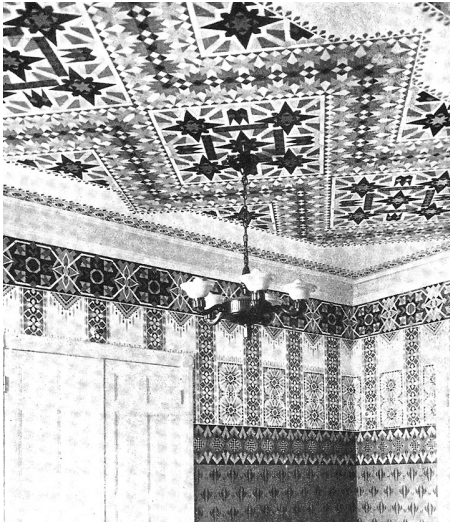
Jūlija Madernieka zīmējums no viņa krājuma «Ornaments», 1913.

jāzaug no materiāla, no apkārtnes, no ēkas pamata formām, no konstrukcijas, kā arī no mākslinieka pārdzīvotās izjūtas – garīgās atziņas. Vienīgi šeit un nekur citur slēpjas visa zelta niecības burvība [...]. Ja radītājs – celtnieks pieies pie savas mākslas no šāda viendokļa, tad būs skaistums, tad būs ipatnība, tad būs stils.»⁴ Madernieka kredo: «Mūsu nacionālo ipatnību celtniecībā nevar atvest no ārzemēm – tā jāmeklē mūsu pašu sētā.»⁵ Madernieka radītie interjera projekti dzīvokļu iekārtām – sienām, griestiem un mēbeļiem, aizkaru audumiem un paklājiem – viņa daļprades pētniekiem vēl ir pilnvērtīgi jāapzina. To noteikti ir daudz vairāk nekā jau zināmo, jo interjera mūžs pat viena ipašnieka laikā var mainīties vairākas reizes, veco pārkļāvojot ar jauno. Tāpēc katrs nejauši atklāts sienu vai griestu gleznojums Rīgas vēsturiskajos ires namos tiek izskatīts arī kā hipotētisks Madernieka oriģināldarbs. Starp viņa pirmajiem lielajiem pasūtītājiem

ir Latvijas kultūrvēsturē un Rīgas arhitektūras vēsturē labi zināmi vārdi: būvuzņēmēja Kristapa Berga ģimene un Latviešu biedrības priekšnieks, Rīgas domnieks Fridrihs Grosvalds un viņa kundze Marija Grosvalde (dz. Pakalniece). Pirmie Madernieka interjeri tika radīti laikā starp 1903.–1905. gadu ar jūgendstilam raksturīgiem, grafiskā ornamentā dominējošiem izliektu līniju vijumiem. Šie projekti saistīti ar Kristapa Berga ģimeni – viņa znotu, advokātu un namīpašnieku Frici Albertu (meitas Vallijas vīrs) un otro znotu, ārstu Kārli Meņģeli (meitas Livijas vīrs), kura tēvam, Cēsu būvuzņēmējam, Rīgā piedēdēja vairāki nami un muiža. Vēlāk interjera projektus Maderniekam pasūtīja arī pats Kristaps Bergs. Advokāta Frici Alberta dzīvokļa fotogrāfijas un recenzija par to tika publicēta žurnālā «Mājas Viesis Mēnesrakstā» 1904. gadā,⁶ kā arī apskatāmas Rīgas mākslas salona lietišķās mākslas

skatē 1903. gada nogalē (dzīvokļa iekārtojuma zīmējumi, atsevišķi interjera priekšmeti, fotogrāfijas).⁷ Nedaudz vēlāk, ap 1905.–1906. gadu, Teātra bulvārī 2 top dzīvokļa interjera projekts ievērojamā latviešu gleznotāja Jāzepa Grosvalda vecākiem – Fridriham un Marijai Grosvaldiem. Kā norāda Madernieka laikabiedrs mākslas zinātnieks Jānis Siliņš, šajā laikā mākslinieka rokkrastā sāk jausties izmaiņas «no izliektām jūgendiskām līnijām uz daudz ornamentālākām formām un dabas formu stilizāciju». Sāk veidoties Madernieka ipatnējais nacionālais stils. Grosvaldu dzīvokļa interjers to labi raksturo: «Kaministabas sienas rotāja Jūlija Madernieka sacerēti ornamenti ar skujkoku un sudrabotu čiekuru motīviem. Tādā pašā stilā veidots bija arī kamins.»⁸ Šo dzīvokļa iekārtojumu tika redzējuši gandrīz katrs no tā laika latviešu elites, jo Grosvalda kundzes salons bija latviešu sabiedriskās dzīves centrs.

Emilis Melngailis rakstīja, ka «Madernieka domātā telpu iekārtā svešām, salasītām istabietām, bez kopēja stila, nebija vietas».⁹ Projektējot interjerus, ciešā saistībā ar mēbeļu zīmējumiem tapa arī meti tekstilijām: mēbeļu audumiem, durvju un logu aizkariem, galdautiem un spilveniem. Audumi nav saglabājušies. Par tiem vizuālas liecības var atrast tā laika periodikā – lielākoties žurnāla «Atpūta» krāsainajās ilustrācijās. Caur skatot šo materiālu, rodas sajūta, ka Madernieks kā pasaku stāstnieks stāsta savus rakstus. Tie atklāj ļoti bagātu, formā un krāsās daudzveidīgu un poētisku pasauli, kuras pirmavots ir Latvijas daba. 1913. gadā Madernieks izdod savu zīmējumu krājuma «Ornaments» pirmo daļu. 1930. ga-

Jūlija Madernieka interjera fragmenti no viņa krājuma «Raksti», 1930.

Kultūras ministrijas kaminzāle pēc 2016. g. restaurācijas. Foto: Jānis Riņķis, «Būvuzņēmums Restaurators».

Marģera Skujenieka valdība (1931–1933) Valsts kancelejas telpās. Foto: Krišs Rake, LR Ārlietu ministrijas arhivs.

dā nāk klajā otrais sējums «Raksti». «Ornaments» ir pirmais šāda rakstura izdevums latviešu mākslā. Viedokļi dalījās. Vieni pārmeta mākslinieka pārlieku lielo aizraušanos ar modernismu un attālināšanos no etnogrāfiskā mantojuma – tā tēlnieks Gustavs Šķilters tos nosauca par «Madernieka fantāzijas radījumiem».¹⁰ Savukārt tēlnieks Teodors Zaļkalns bija pilnīgi pretējās domās: «Uzskatu Madernieka rakstu krājumā latviskās mākslas, latviešu stila pirmos asnus. Ja mēs kādreiz runāsim par latvisko mākslu, latviešu stilu, tad pirmā kārtā minēsim rakstus, ornamentus. [...] Madernieks ir viens no mūsu nedaudzajiem māksliniekiem, kas nepārtiek no sveša, bet radījis kaut ko īpatnēji savu. [...] Šis rakstu krājums ir viena no pirmajām laipām, kas no mūsu senču kultūras pagalma mesta nākotnē. Tās skaistie ziedi saistās ar mūsu vecajiem rakstiem, un tomēr ir jauni, ir moderni.»¹¹ Abstrakti, geometriski stūrainai formai Madernieka ornamentā ir noteicošs vārds, kur

kompozīcijas galvenie veidošanas principi balstās uz pretstatiem un formu pārtraukumiem, simetriju un asimetriju. Madernieks domā pretstatos – kā formā, tā kustību virzienos un krāsu salikumos. Kā rakstīja Jānis Jaunsudrabiņš: «Viņa audumu projekti ir darināti rūtīgās [...] Krāsas liekas kā nejausi sastapušās, dažreiz pat tādas, kuras grūti iedomāties vienotrai līdzās. [...] Mēs varētu tikai brīnīties par mākslinieka spējam, atronot tik daudz, tik dažādus saskaņojumus, pie tam, objektīvi izturoties pret visām krāsām. [...] Mākslinieks visus krāsu ierosinājumus ir ņēmis tieši no mūžam jaunās, neizsmeļamās dabas. Kā dabā valda vislielākā saskaņa, tā arī Madernieka gleznojumos. No pirmatnējā, jeb ierosinātāja [dabas– aut.] reālā veidā tur nekas nav pāri palicis, kā tikai dzidrais vai dobjaais krāsu akords.»¹² Jānis Siliņš atzīst, ka «Madernieka iemīļotie geometriskie motīvi ir: trīsstūris, dažādi, kāpņveidīgi, izroboti taisnstūri, kvadrāti, kas nereti pieņem visādas sazarotas burta T, gan enkurveida formas. Tad ugunskrusti visdažādākos fantastiskos variantos, zvaigznes, rozetes. Daudz stilizētu augu un ziedu valsts formas – skuju, čiekuru, lauztās sirdis, bārenītes, saules puķes, dadži, klingerītes, kāršrozes. No kokiem visbiežāk sastopam zeltaini iesārtus rudens bērzus, zaļoškņas lapotnes kupenās paslēptus ozolu stāvus, kārtaini vilņainus kārkļu pudurus, zem sniega segas snaudošas egles, mēnesnīcas glāstos sastingušas priedes. Dzīvnieku formas redzamas teiksmainos čūsku vijumos, stilizētos zirgos, vāveru atveidos, fantastisku pūķu, sumpurņu, velnēnu grupējumos, putnu siluetos – īpaši gaiļa formas».¹³ «Krit tūlīn acīs Jūlijs Madernieks. Viņš ir tik īpatnējs dekoratīvs mākslinieks, ka viņu pazītu, kaut pat ellē to atrastu. [...] Īpatnējā kolorītā ietvertās skices liecina, ka Madernieks ir īsts meistars lauztu līniju kompozīcijā. Nākdams no latvju tautiskā ornamenta, viņš aizsteidzies tagadējam modernistu stilam [art déco – aut.] jau gadus divdesmit piecus priekšā. Ko daudzi vēl meklē, viņš jau sen parādījis. Ārzemnieki viņu uzskata par ļoti nogatavojušos, spilgtu modernistu» – tā 1928. gadā no Parīzes raksta Jūlijs Vecozols par redzēto tur notiekošajā dekoratīvās mākslas izstādē. Jau 1926. gadā, piedaloties Parīzes dekoratīvās mākslas salona izstādē pirmo reizi, Madernieks par sekmiņu darbu dekoratīvi lietišķajā mākslā saņem Francijas valsts apbalvojumu – Francijas Republikas Mākslas un tautas izglītības ministrija (Le Ministre de l'Instruction publique et des Beaux Arts) piešķir Jūlijam Maderniekam goda titulu Officier de l'Instruction publique ar ordeni. Interjera projekts jau no to sākotnes meistaru interesēja stilistiskā vienotība gan dekoratīvajā apdarē, gan priekšmetos.

1930. gadā Madernieks raksta: «Vismazāk gan mēs latvieši esam domājuši par savu dzīvokļu iekārtas stilistisku noskaņojumu. [...] Mūsu dzīvokļu dekoratīvam elementam trūkst tāda vienojoša nerva, kas atsevišķas istabietas saistītu vienā, kopēji izteiktā mākslinieciskā domā. Pa lielākai daļai mūsu dzīvokļu iekārtas saturs salasīts no dažādām debespusēm. [...] Māksla ierīkot stilistiski izturētu mitnes iekšieni nepastāv tik daudz greznumā, naudas līdzekļos, bet gan vairāk ar gaudi izvēlēta vienkāršībā, kas savienota ar lietišķību, intīmu mājīguma sajūtu. Dzīvokļa iekārtā vispirms krit svarā siena kā pamats, uz kura dekoratīvā noskaņojuma balstās visi dzīvei nepieciešamie istabas priekšmeti. Tamdēļ sienas krāsai, rotājuma rakstam piešķirama visai svarīga nozīme. Kādā krāsā turēt sienu – atkarājas no dzīvokļa īpašnieka īpatnējās gaumes. Piedzīvojumi rāda, ka sienas noskaņojumam vienmēr jābūt tik pat krāsas, kā gaišuma un tumšuma ziņā pretstatā ar mēbeļu krāsu. Ja mēbeles ir tumšas, siena jātur gaišāka, ja gaišas – siena jātur tumšāka. Tāpat tas ir ar krāsu. Ja mēbeles ir siltā (brūnā) tonī, siena jātur aukstā (zilā) tonī. Ne ikreiz gluda siena vien, bez piemērotiem izgreznojumiem, var apmierināt visas fona prasības. Ornamentāls raksts stipri atdzīvina sienas vienmuļo laukumu dekoratīvo izskatu. Ornamentam jābūt saskaņā ar mēbeļu stilu. Bet siena ar saviem raibumiem nedrīkst nomākt telpas priekšmetu izskatu.»¹⁴ Neapšaubāmi – Madernieka modernisma garā izvērstā domāšana interjera dekoratīvajā krāsu noformējumā ar drosmīgām ornamentālām kompozīcijām spilgtos krāsu toņos, turklāt pretkrāsās, daudziem nepatika, un daudzi to nesaprata. Par šiem ļaudīm, arī saviem pasūtītājiem tajā skaitā, Maderniekam bija skaidrojums: «Skatītājs, kas mākslu parasti mēro ar dabas olekti, nekad netiks pie mākslas istās būtības.»¹⁵ Savukārt mākslinieka «piemērošanās plašā pūļa gaurī piekaitāma kaitīgākām parādībām mākslas laukā».¹⁶ Ir apzināts, ka Madernieks no 1903. līdz 1915. gadam projektējis interjerus advokātu F. Alberta, F. Grosvalda, Lazdiņa un Rudziša dzīvokļiem; Tautas sadraudzības biedrībai, Vidzemes savstarpējai kredītbiedrībai, Ķeniņa reālskolai, Vidzemes artilērijas pulka virsnieku kluba telpām, Rīgas 1. valsts ģimnāzijai, studentu Konkordijām «Valdemārija» un «Zelmenis», «Letonija» konventam Tērbatā. Pēc atgriešanās no Pirmā pasaules kara bēgļu gaitām 1920. gadā Latvijā Madernieks 1923. gadā saņem pirmo publisko interjera pasūtījumu – Siguldas Rakstnieku pils telpām. Otrs lielākais pasūtījums nāk no jaunās Latvijas valsts vadības. Vairākkārt publiski pieejamos materiālos minēts un laika gaitā nedaudz sagrozīts fakts, ka

Dāvanā
pieslēgums
un rudens
zvaigznes!

Pērc jumta logu* un
izolācijas komplektu,
dāvanā saņem standarta
pieslēgumu**
un jūties mājās omulīgi
visu cauru gadu!

Akcija spēkā līdz 15.10. Vairāk informācijas: www.fakro.lv

* Izmērot FTS U2

** Pieslēgums ESV, EBV-P, EZV-A, EHV-A
vai ārējo uzliku komplekts EKB

Madernieks 20. gadsimta 20. gadu vidū strādājis pie telpu interjera Latvijas Ārlietu ministrijai. Domāju, tieši šis neprecīzi traktētais fakts nojaucis «Arhitektoniskās izpētes grupas» speciālistu prātus par Kultūras ministrijas kaminzālē 2016. gadā atklātajiem sienu gleznojumiem, vedinot domāt, ka tie pieder Madernieka daiļradei. Šajā vietā sākas raksta autores izsekošanas darbs, jo apzinātais, augstāk minētais Madernieka daiļrades raksturojums un viņa ornamentālo kompozīciju analīze stipri atšķiras no Kultūras ministrijas kaminzālē atsegta, restaurēta un eksponēta sienu gleznojuma fragmenta. Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas arhīvā tika noskaidrots, ka Ārlietu ministrija nekad nav pasūtījusi Maderniekam kādu projektu. Misēklis, kas radies šajā sakarā, saistīts ar Ārlietu ministrijas ēku Valdemāra ielā 3, bijušo Rīgas Hipotēku biedrības namu (toreizējā Nikolaja ielā 3), kura telpas pēc Latvijas valsts dibināšanas tika izīrētas Valsts kancelejas un ministru prezidenta vajadzībām, Ārlietu ministrijai un Iekšlietu ministrijai. 1920. gadā Ministru prezidents ar Valsts kanceleju pārcēlās uz Rīgas pili, Iekšlietu ministrija - uz Aleksandra ielu 37/39 (no 1925. gada Brīvības ielu, tagad nr. 61). 1923. gadā Nikolaja ielai tika piešķirts Krišjāņa Valdemāra vārds. Notika arī Rīgas

Hipotēku biedrības nama īpašnieku maiņa - tika izsludināts Saeimas pieņemtais likums par Rīgas Hipotēku biedrības nekustamās mantas Rīgā, Nikolaja ielā 3, atsavināšanu valsts vajadzībām, samaksājot par to kompensāciju 757 773 latu. Šajā gadā no Rīgas pils uz Ārlietu ministrijas nama trešo stāvu pārnāca Valsts kanceleja. Trešā stāva divos dzīvokļos (16 istabās) tika iekārtotas Valsts kancelejas un Ministru prezidenta darba telpas un Ministru kabineta lielā sēžu zāle. No 1925. gada otrās puses līdz 1926. gada pirmajai pusei Valsts kancelejas telpās (Ārlietu ministrijas ēkas trešajā stāvā) notika vērīenīgi remontdarbi. Tika organizēts konkurss krāsošanas, tapsēšanas un citu remontdarbu izpildei. No desmit pretendentiem žūrijas komisija par piemērotāko atzina Ernesta Puriņa daiļkrāsošanas darbnīcu. Madernieks tika uzaicināts (pasūtītājs - Valsts kanceleja) izstrādāt Valsts kancelejas astoņu telpu (divu sēžu zāļu, trīs kabinetu, uzgaidāmās istabas, divu vestibilu) griestu un sienu ornamentāli dekoratīvo rakstu metus. Madernieks vēlējās pilnībā radīt Valsts kancelejas telpu interjerus, izvietojot tur pēc viņa metiem darinātus paklājus un mēbeles. Tomēr domātās grīdsegas ar pieskaņotām mēbelēm pilnībā pieņemtas netika.¹⁷ Madernieka veikto Valsts kancelejas un Ministru kabineta darba telpās apraksta

Jūlija Straumes paklājs. Dekoratīvās mākslas un dizaina muzeja kolekcija.

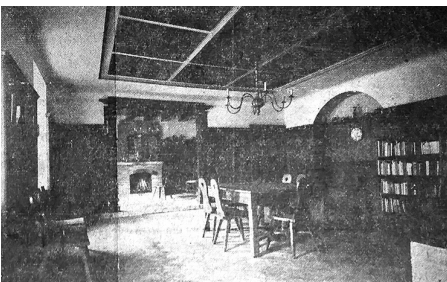
Emilis Melngailis: «Lūk viena starp šīm telpām: griestu malās plata josla, kur lielos kvadrātu nodalījumos uzstāro zvaigznes krustveidīgā, diagonālveidīgā salikumā. Te atmirz dažāda veida ornamentālas figūras, trīsstūri, skujiņu raksti, rozā, violeta, zaļa, melna, balta, zelta, gan sudraba kontrastpunktiskā cauraudumā. Griestu vidusdaļa ieturēta maigākos toņos, sikākā ornamentācijā. [...] Pa sienas vidu stiepjas plata josla ar līdzīgu motivu, tikai citādi noskaņota. Ari šeit līdzīgi krāsu akordi, sidrabaino, violeto, zaļo, zelta toņu mirdzumā. Ne mazāk pievilcīgi izveidotas pārējās telpas. Sarkana, zaļa, zelta ritmiskos kopojumos sacērēts ministru prezidenta pieņemamais kabinets. Dzeltenā, oranžā, melnā, baltā - mazā sēžu zālē; zilzaļā, melnā, ar zeltu - mazais kabinets; brūni dzeltenī sidrabotā kamertoni - uzgaidāmā telpa. Nav iespējams isos vārdos ietvert šo rotājumu ipatnējo krāšņumu, drosmes pilno dažādību.»¹⁸ Pretēji Emilim Melngailim politiķi nebija vienprātīgi šajā jautājumā un mākslinieka projekta ieceri pilnībā nerealizēja. «Kā mirdzošs gaišums pelēkās ikdienas vidū raugās pat pusceļus palikušais sasniegums, kam nevēlēja pilnu dižumu tas pamatības trūkums, kas iezīmē jauncepto pus kultūras pasauli. [...] Šo mākslinieka darbu noklusēja visa prese, kā viņa mēdz darīt, kad pa gariem gadiem kaut kas košāks atvīz mūsu gara dzīves ubadzībā,» raksta Emilis Melngailis. Pēc 1944. gada Latvijas okupācijas pārmaiņas skāra arī Madernieka gleznojumus bijušajās Valsts kancelejas un Ministru kabineta telpās. Izdarot kosmētisko remontu, tie tika nomazgāti vai pārklāti ar apmetuma kārtu. Latvijas Kultūras ministrijas ēka Valdemāra ielā 11a (bijusi Nikolaja iela 13, vēlāk Valdemāra 13) no 1922. līdz 1940. gadam bija Latvijas Republikas ārlietu ministra oficiālā rezidence, reprezentācijas dzīvoklis. Visticamāk, šī fakta dēļ radusies presē publikotā kļūdainā informācija par Madernieka iespējamo darbību arī šīs ēkas interjerā, tā kā viņš kļūdaini tika saistīts ar Ārlietu ministrijas interjera projektu Valdemāra ielā 3. Apzinoties šo faktu, tika meklēti iespējamie mākslinieki, kuri 20. gadsimta 20.-30. gados varēja veikt līdzīgu rakstura sienu gleznojumu, kāds 2016. gadā tika atklāts Kultūras ministrijas kaminzālē. Tā kā atrastajos sienas gleznojumos ir izteikts austrumnieciskais liniju un formu, kā arī kompozīcijas zīmējums, tika meklēts mākslinieks ar šāda rok raksta pazīmēm. Apspriežoties ar

Madernieka daiļrades speciālisti, Dekoratīvās mākslas un dizaina muzeja zinātnisko līdzstrādnieci Rūtu Rinku, kā potenciālais mākslinieks tika pieņemts tekstilmākslinieks Jūlijs Straume (1874-1970). Sešpadsmit gadus, no 1907. līdz 1923. gadam, viņš bija nostrādājis par direktoru Tiflissas rokdarbu muzejā (tag. Tbilisi, Gruzijā). Ari pēc atgriešanās Rīgā 1923. gadā mākslinieks turpināja darbu tekstilmākslā - Rīgā ierīkoja stelles pēc persiešu parauga un organizēja paklāju izgatavošanu, kā arī strādāja pie savām paklāju kompozīcijām. Kā savulaik rakstījis pats Madernieks: «Jūlijs Straume savos audumu metos sācis vairāk lietot dzīvnieku un putnu formas. Žēl, ka krāšņais un sīki ornamentētais paklājs izgatavots pēc svešiem motīviem, bet ne latviskiem.»¹⁹ Konsultējoties ar Latvijas Valsts vēstures arhīva speciālisti, tekstilmākslinieka Jūlija Straumes zinātniskā pētījuma un grāmatas²⁰ autori Laimu Klaviņu un kopā apsekojot jaunatklāto sienu gleznojumu fragmentu Kultūras ministrijas telpās, analizējot ne tikai gleznotā paklāja rakstu un kompozīciju, bet arī sienas lejas daļā atklātos drapērijas gleznojumus ar šablonisku ornamentu un auduma ieloces gleznojumu telpas stūra daļā, bijām vienprātīgi, ka gleznojums drīzāk līdzinās 19./20. gadsimta mijas interjera gleznojumiem un pēc diletantiskās abu gleznojumu savienojošās kompozīcijas drīzāk izskatās pēc daiļkrāsotāja izpildīta pilsoniska pasūtījuma, nevis profesionāla mākslinieka snieguma. Kā izteicās Laima Klaviņa, lai arī cik ļoti Straumem savā laikā bija nepieciešami iztikas līdzekļi, tik ļoti šablonisku un gandrīz precīzi pārkopētu austrumu paklāju metu viņš nezmētu. Nākamais solis veda pie profesora Jāņa Krastiņa, konsultējoties par eklektisma laika ēku interjeriem, kāda savā būtībā ir Kultūras ministrijas ēka, celta 1873. gadā pēc arhitekta Heinriha Šēla (*Heinrich Karl Scheel*) projekta. Tika norādīts meklēt šīs ēkas interjera fotogrāfijas 20. gadsimta sākumā izdotajos žurnālos «Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen». 1910. gada numurā minētās fotogrāfijas tika atrastas un Madernieka sienas gleznojumu lieta Kultūras ministrijas kaminzāles telpā atrisinājās pati par sevi. Fotogrāfijas melns uz balta atklāja, ka ēkas Rīgā, Nikolaja ielā 13 (tag. Valdemāra 11a), kāpņu vestibila, kaminzāles un biljarda zāles mākslinieks ir Fridrihs Alfrēds Lieknejs (*Fridrich Alfred Leekney*), kurš radījis šo telpu interjera projektus toreizējam mājai īpašniekam - direktora kungam Villijam Pozelt (*Willy Posselt*). Tāpat noskaidrojās arī informācija par kaminzāles tā dēvēto 20. gadsimta 30. gadu koka sienas panelējumu ar dekoratīvajiem pildīņiem un iebūvētajiem krēsliem. Viss Kultūras ministrijas kaminzāles šodien redzamais interjers pilnībā

☐☐
Kultūras ministrijas ēkas kaminzāle, 1910, F. A. Lieknejs.

☐
Kultūras ministrijas kaminzāle pēc 2016. g. restaurācijas. Foto: Jānis Riņķis, «Būvuzņēmums Restaurators».

☐☐
Kultūras ministrijas ēkas biljarda zāle, 1910, F. A. Lieknejs.

☐
Kultūras ministrijas ēkas bibliotēka, 1936, arh. A. Birzenieks.

attiecināms uz 1910. gadu un mākslinieku F. A. Liekneju. Patiesībā rūpīgs «Latvijas Arhitektūras» lasītājs un vēl jo vairāk profesionālis par ēkas Rīgā, Valdemāra ielā 11a, vēsturisko 1910. gada interjeru, kas kaminzālē saglabāties neskatrs līdz mūsdienām, varēja lasīt mākslas zinātnieces Vitas Bangas rakstā par vēl vienu spožu personību Latvijas arhitektūras vēsturē Aleksandru Birzenieku.²¹ Rakstā sīki aprakstīta Aleksandra Birzenieka 1936. gadā veiktā interjera pārveide un labiekārtojums Latvijas ārlietu ministra Vilhelma Muntera reprezentācijas dzīvokli Valdemāra ielā 11a, Rīgā, kur arhitekts izveido bibliotēkas telpu (pirms tam bijusi biljarda zāle - F. A. Liekneja 1910. gada projekts), «ko vēl šodien var apskatīt tagad jau kā Kultūras ministrijas kafejnīcas telpu. [...] Birzenieks dekoratīvo apdari nedaudz izmaina centrālajā kāpņu telpā un mūzikas salonā. [...] Mūzikas salonu V. Munteram viņš izveido, sapludinot divas esošās telpas pirmajā stāvā, tās greznojot ar divām mākslīgā marmora rozā kolonnām». Visticamāk, Kultūras ministrijas kaminzālē atklātie sienu gleznojumi saistīti ar mājas arhitekta Heinriha Šēla ēkas projektu, kas sākotnēji bija paša arhitekta savrupnams. 20. gadsimta sākumā ēkai bieži mainījušies īpašnieki, kā rezultātā tai bijušas nebūtiskas pārbūves. 1905. gadā veikta ēkas pārbūve pēc arhitekta Augusta Reinberga projekta. Izskatot Rīgas pilsētas būvvaldes arhīvā pieejamos materiālus par šo projektu, informācija par sienu dekoratīvo noformējumu un interjeru neatklājās. Tā noteikti meklējama un, visticamāk, atrodama Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālos. Kļūdoties, protams, ir tikai cilvēciģi. Labākais risinājums - pēc iespējas ātrāk izlabot neprecīzi publikoto informāciju Kultūras ministrijas mājaslapā, kā arī citur. Lielākais pētījuma ieguvums ir atziņa, ka Madernieka sacītais un paveiktais šodien ir tikpat aktuāls, kā tas bija pirms simts gadiem. Kā apliecinājums tam ir Latvijas spožākā laikmetīgā mākslinieka Kristapa Ģelza plēves darbi, kur, Madernieka rakstu ietekmēts, Ģelzis tiem devis savu 21. gadsimta laikmeta noskaņu. Tāpat kā vecmeistars, nevis «kompilējot un piesavinoties citu ieguvumus, bet caur to, kas notiek apkārt, no savas - mākslinieka pārdzīvotās izjūtas - gariģas atziņas», rada savu ornamentu, savu šriftu un savu laikmeta stāstījumu. «Jaunākajos darbos manu interesi saistījuši teksti, precīzāk, to pārvēršana vizuālā valodā. Tādējādi mēģinot tam atrast vizuālu zemtekstu. Saturs maniem izvēlētiem vārdiem visbiežāk ir nacionāls. Ari jaunradītais burtu fonts ir nacionāli digitalizēts, kurš sastāv no hibrīdiem. Domuzīme starp nacionālismu ir individualitāte. Es noteikti nepretojos tai

individualitātei, kas ir barojusies no tās vietas, kurā es dzīvoju. Man liekas, ka tas ir tas spēks, kas automātiski padara lietas labākas, nevis nenoteikti vispārinātas. Mani neaizrauj esperanto.»²²

Autore pateicas: Mg. art Vitai Bangai, Rūtai Rinkai (DMDM), Laimai Kļaviņai (LVVA), prof. Jānim Krastiņam, Krišjānim Jantonam (VKPAI Pieminekļu dokumentācijas centrs), Latvijas Arhitektūras muzejam, Silvijai Križevicai un Intai Mazurei (Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas arhivs). ■

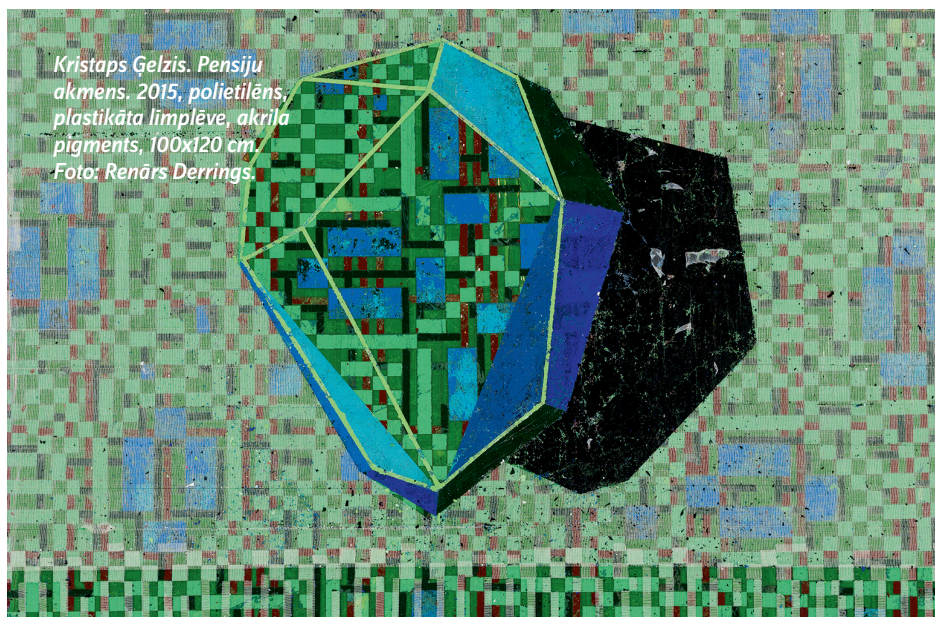
1 Lēvalde Daiga. Restaurēta Kaminzāle Kultūras ministrijā. Publ. <http://blog.aigsa.lv/2016/12/restaureta-kaminzale-kulturas-ministrija/#more-2281> (sk. 13.12.2016.). **2** Atklāti unikāli polihromā krāsujuma fragmenti. Publ. <http://www.restaurators.lv/lv/2016/12/08/atklati-unikali-polihroma-krasojuma-fragmenti/> (sk. 08.12.2016.). **3** Uzkalns Pēteris. Unikāls dekoratīvais krāsujums//Būvzinātnieks - 2017., Nr. 54, 104.-112. lpp. **4** Madernieks Jūlijs. Materiāli par Latvijas būvniecību//Latvijas Vēstnesis - 1921., 22. oktobris. **5** Madernieks Jūlijs. Raksti - Rīga: Valters un Rapa - 1930. **6** Novadniece Ināra. Jūlijs Madernieks. - Rīga: Zinātne - 1982. **7** Lipša Ineta. Leģendas: Latviešu dizaina pionieris//Dienas Bizness - 2008., 13. oktobris. **8** Kļaviņš Eduards. Džozepa Grosvalda dzīve un māksla. - Rīga: Neputns - 2006., 30. lpp. **9** Madernieks Jūlijs. Raksti - Rīga: Valters un Rapa - 1930. **10** Šķilters Gustavs. Ornamenti//Druva - 1913., Nr. 6. **11** Madernieks Jūlijs. Raksti - Rīga: Valters un Rapa - 1930. **12** Turpat. **13** Turpat. **14** Madernieks Jūlijs. Mūsu dzīvokļi/Jaunākās Ziņas - 1930., 11. janvāris. **15** Madernieks Jūlijs. 40. ceļojošā izstāde/Dzimitenes Vēstnesis - 1912., 11. augusts. **16** Madernieks Jūlijs. Raksti - Rīga: Valters un Rapa - 1930. **17** Banga Vita. Križevica Silvija. Timmermane-Moora Vita. Ārlietu ministrijas nams laiku lokos (1914-2008), Rīga, Krišjāņa Valdemāra 3. - Rīga: Latvijas Republikas Ārlietu ministrija - 2008. **18** Madernieks Jūlijs. Raksti - Rīga: Valters un Rapa - 1930. **19** Madernieks Jūlijs. «Sadarba» 9. mākslas izstāde Rīgā/Jaunākās Ziņas - 1936., 24. oktobris. **20** Kļaviņa Laima. Jūlijs Straume: lietišķās mākslas meistars. - Latvijas Valsts arhivs, Rīga: Zinātne - 2004. **21** Banga Vita. Mana vājība - iekšējai arhitektūrai. Aleksandrs Birzenieks//Latvijas Arhitektūra - 1999., Nr. 36. **22** <http://www.maksxogalerija.lv/lat/makslinieki/kristaps-gelzis> (sk. 13.12.2016.).

ILZE ŽEIVATE

Mākslas vēsturniece, izstāžu kuratore. Beigusi Latvijas Mākslas akadēmiju (1996), mākslas maģistre, darbs «Arhitektūras un mākslas simbioze 20. gs. beigu un

21. gs. sākuma muzeju arhitektūrā un privātajā telpā» (2010). Publikācijas «Latvijas Arhitektūrā» (kopš 1996), viesredaktore - 2007./6/74, 2001./6/38, 1999./1/21. Grāmatas «Laikmetīgā arhitektūra Latvijā» (2013) koncepta un tekstu līdzautore. Galerijas «Māksla XO» dibinātāja (1999) un vadītāja.

Kristaps Gelzis. Pensiju akmens. 2015, polietilēns, plastikāta līmplēve, akrila pigments, 100x120 cm. Foto: Renārs Derrings.

SUMMARY

PLEASE WELCOME - MR. JULIJS MADERNIEKS!

Last year in December when completing the restoration works of the fireplace hall in the Ministry of Culture in Rīga, Kr. Valdemāra Str. 11a, the restorers discovered some pieces of decoration that, as they assumed, might be attributed to Jūlijs Madernieks. For him - the founder of the Latvian national interior art and design traditions, the pioneer of national romanticism and art déco style in Latvian art, a prominent art critic of the time - a nationally distinctive art was the driving force of life.

Madernieks created his first interiors between 1903 and 1905 for construction contractor Kristaps Bergs and the family of Rīga councillor and head of the Latvian Society Fridrihs Grosvalds. Madernieks' early work was dominated by curved lines and ornaments characteristic of Art Nouveau trends. For the Latvian elite of the time this apartment was a popular meeting place, as Mrs. Grosvalds' salon was the centre of the Latvian social life.

In Madernieks' interiors every single item had a meaning and a purpose, thus becoming a natural part of the overall style of the decor. When designing furniture, he also designed perfectly matching textiles - furniture fabrics, door and window curtains, tablecloths and pillows. No samples of the fabrics have survived, however, and visual evidence can only be found in periodicals of the time.

From 1922 to 1940 the building of the Ministry of Culture was the official residence of the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Latvia. This is why restorers assumed that, probably, Madernieks had been invited to decorate the interior of this building. It was designed by architect Heinrich Karl Scheel as his own urban villa and was built in 1873. Staircase, fireplace hall and billiard hall were decorated by F.A. Leekney. At the beginning of the 20th century, building's owners changed, and minor construction changes were made (in 1905, according to the design by Augusts Reinbergs, and in 1936, by Aleksandrs Birzenieks). However, the fragments of decoration discovered in the fireplace hall of the Ministry of Culture differ from the ornamental compositions characteristic of Madernieks.

In 1926 the State Chancellery invited Madernieks to design the interior of the Ministry of Foreign Affairs building at Kr. Valdemāra Str. 3, but the politicians were not satisfied with the art déco-style offer for interior colour choices. The intended bold ornamental compositions dominated by shimmering silver, violet, green and golden tones were only partially realized, and the press also remained silent.

The legacy of Jūlijs Madernieks lives on. The polyethylene works by Kristaps Gelzis, the brightest contemporary Latvian artist, are a proof to this. He was influenced and inspired by Madernieks' work, but in his interpretation, Madernieks' traditional patterns have obtained a new, contemporary, 21st-century feeling. Gelzis has actually created his own individual pattern and turned texts into a visual language. ILZE ŽEIVATE, MG. ART